

3. Караїм М.М. Управління економічною безпекою підприємства: методичні засади / М.М. Караїм, Л.Є. Сухомлин // Формування ринкових відносин. – 2015. – №10. – С. 41–44.

4. Мельников О.В. Багатофакторний вибір альтернативних варіантів оптимального антикризового рішення в процесі гарантування економічної безпеки підприємства на основі нечіткого відношення переваги / О.В. Мельников, М.М. Караїм // Наук. вісн. (Нац. лісо-техн. ун-ту України). – 2013. – №23.2. – С. 355–362.

5. Штангрет А.М. Антикризове управління економічною безпекою підприємства: методичні аспекти / А.М. Штангрет, М.М. Караїм // Економічний вісник університету. – Переяслав–Хмельницький. – 2012. – №19/2. – С. 126–131.

6. Штангрет А. М. Антикризове управління фінансовою безпекою підприємства: теоретичні аспекти / А. М. Штангрет, М. М. Караїм // Екон. вісн. [Переяслав–Хмельницького] ун-ту. – 2013. – №20/1. – С. 178–182.

УДК 336.717

М.Д. АЛЕКСЕЄНКО,

д.е.н., професор кафедри банківської справи, Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

Теоретичні аспекти розуміння економічної сутності дефініції «депозит» у контексті формування ресурсної бази банків

Розглянуто актуальні питання щодо визначення дефініції «депозит» у контексті формування ресурсної бази банків.

Ключові слова: банки, гроші, депозити, ресурсна база банків, кредитні спілки.

М.Д. АЛЕКСЕЄНКО,

д.е.н., професор кафедри банківського дела, Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

Теоретические аспекты понимания экономической сути дефиниции «депозит» в контексте формирования ресурсной базы банков

Рассмотрены актуальные вопросы определения дефиниции «депозит» в контексте формирования ресурсной базы банков.

Ключевые слова: банки, деньги, депозиты, ресурсная база банков, кредитные союзы.

M. ALEKSEYENKO,

doctor of science (economics), professor of the Banking Department Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

The theoretical aspects perception of the economical essence definition of «deposit» in the context of formation the resource base of banks

The article considers the actual questions to the definition of “deposit” in the contexts of formation the resource base of banks.

Keywords: banks, money, deposits, resource base of banks, credit unions.

Постановка проблеми. Соціально–економічний розвиток України в умовах фінансової глобалізації потребує значних фінансових ресурсів. Важливим джерелом їхнього формування виступають грошові заощадження суб'єктів економіки. Необхідною умовою використання грошових заощаджень як фінансових ресурсів є спосіб їх мобілізації фінансовими посередниками. Для депозитних корпорацій таким способом виступають, зокрема, депозити, які формують переважну частку ресурсної бази банків. Остання характеризує можливість залучення банками з грошового ринку коштів, які вже задіяні або ще не задіяні в банківському і грошовому обігу, що створює засади розширення банківської діяльності. Ресурсна база залежить, з одного боку, від масштабів грошового ринку, зокрема обсягу пропозиції грошей, а з іншого – від обсягів фінансування потреб держави, частки грошей у позабанківському обігу. На макроекономічному рівні пропозиція грошей має своєю природною межею загальну масу грошей в обігу і не може перевищити її. Однак зміни в пропозиції можуть бути спричинені зміною завдань і цілей монетарної політики центрального банку, які можуть вимагати чи то зменшення, чи то збільшення маси грошей в обігу. На мікроекономічному рівні пропозиція грошей залежить від зміни дохідності розміщення їх у відповідні активи, насамперед від зміни процентної ставки. Чим вища процентна ставка, тим більше грошей пропонується в позику, і навпаки.

Основою ресурсної бази конкретного банку є розміщені в ньому грошові кошти клієнтів. Клієнтська база банків за своїм складом неоднорідна. Насамперед слід вирізняти кошти юридичних і фізичних осіб – груп клієнтів, принципово різних за фінансовими можливостями, мотивацією зберігання коштів і подальшим їх використанням, розмірами вкладів, потребами у додаткових послугах тощо. Розробляючи та впроваджуючи певні банківські продукти, кожний банк повинен урахувувати специфічні особливості потреби різних груп клієнтів. Зважаючи на це, а також з метою створення відповідних умов щодо поліпшення депозитної діяльності депозитних корпорацій доцільно проаналізувати сучасні аспекти розуміння економічної сутності дефініції «депозит».

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню проблеми економічної сутності дефініції «депозит» присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних науковців. Проте і на сьогодні відсутнє єдине, позбавлене розбіжностей і вад визначення сутності дефініції «депозит», що у свою чергу ускладнює дослідження практичних аспектів депозитного залучення коштів кредитними установами і вдосконалення фінансового посередництва.

Мета статті. Незважаючи на значний внесок науковців у розвиток визначення економічної сутності дефініції «депозит», залишається низка дискусійних і недосліджених положень. Змі-

ни, що відбуваються у всіх сферах економіки та суспільстві, потребують подальших досліджень сутності дефініції «депозит». З огляду на зазначене метою статті є подальше дослідження теоретичних аспектів сутності дефініції «депозит», обґрунтування підходів до авторського трактування цієї дефініції.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в економічній та юридичній літературі немає єдиної думки щодо визначення дефініції «депозит». У вітчизняній і зарубіжній економічній літературі та практиці дефініція «депозит» уживається досить часто, і залежно від контексту в це поняття вкладається різний зміст. Так, деякі економісти під вкладом (депозитом) розуміють «кошти в готівковій або безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору» [1, с. 690]. На думку інших, «вклад – це грошові кошти в національній та іноземній валютах, передані їх власником або іншою особою за його дорученням у готівковій або безготівковій формі на рахунок власника для зберігання на певних умовах» [2, с. 80]. Спільним у цих визначеннях є те, що предметом угоди є грошові кошти, які розміщені на рахунках на певних умовах в банку. Водночас слід зазначити, що предметом депозитної угоди можуть бути банківські метали, а також можливість залучення коштів не лише банками.

На можливості залучення коштів іншими (крім банків) фінансовими посередниками акцентують увагу автори навчального посібника «Банківські операції»: «Депозит – це кошти, передані на зберігання у фінансово-кредитну установу з відповідним режимом їх використання, що регулюється банківським законодавством» [3, с. 231]. У «Фінансово-кредитном словаре» вклади визначаються як грошові кошти населення, підприємств та організацій, внесені для зберігання у банки та ощадні каси на визначених умовах» [4, с. 220]. Зауважимо, що одним з недоліків зазначених визначень суті вкладу є твердження, що грошові кошти вносяться до банку чи в іншу фінансово-кредитну установу на зберігання. Як відомо, за договором зберігання зберігач зобов'язується зберігати річ, передану йому покладодавцем, і повернути її у схоронності.

В окремих дослідженнях сутність дефініції «депозит» пов'язується із зобов'язаннями банку. Так, в «Экономической энциклопедии» наголошується, що банківський вклад (депозит) – це «зобов'язання банку, який отримав безпосередньо від вкладника (депозитора) або третіх осіб на адресу вкладника грошову суму (вклад), повернути суму вкладу і виплатити проценти на неї» [5, с. 107]. Близьке за суттю визначення вкладу наведено в підручнику «Аналіз банківської діяльності»: «депозит (вклад) – зобов'язання банку за тимчасово залученими коштами фізичних і юридичних осіб або цінними паперами за відповідну плату» [6, с. 585]. Як бачимо, за цими визначеннями вклад ототожнюється з депозитом. Водночас робиться наголос на виплаті процентів на суму вкладу. Однак не за всімакладами кредитори нараховують та виплачують вкладникам проценти. Вкладник може також отримати дохід на вклад в іншій (ніж проценти) формі. Слід мати на увазі й те, що зобов'язання банку складаються із залучених та позичених ресурсів.

В окремих дослідженнях дефініція «депозит» зводиться до окремих видів вкладів, з чим, на нашу думку, погодитися

не можна. Так, Е. Роде під депозитами розуміє всі строкові та безстрокові вклади клієнтів банку, крім ощадних. Ощадні вклади, на думку Е. Роде, слугують «для нагромадження або розміщення грошових заощаджень» [7, с. 124; 133].

У деяких підручниках поняття «вклад» і «депозит» ототожнюються [8, с. 233]. Водночас в економічній літературі також існує погляд, згідно з яким дефініції «депозит» та «вклад» не слід ототожнювати. Так, в Економічному енциклопедичному словнику зазначається, що депозит – це гроші або цінні папери, внесені до кредитних установ (банків, ощадних інститутів) фізичними і юридичними особами на зберігання [9, с. 149]. Майже аналогічне за суттю визначення депозиту наведено у Фінансовій енциклопедії: депозит – це «грошові кошти, цінні папери, валютні цінності, які передані на зберігання до кредитних установ (що мають відповідні дозволи) та підлягають поверненню особі, котра їх внесла, на визначених умовах» [10, с. 103].

Що ж стосується тлумачення дефініції «вклад», то автори Економічного енциклопедичного словника характеризують вклад як «грошові кошти, внесені на зберігання в банки або в інші фінансові установи» [9, с. 117].

Поширеним є погляд на дефініцію «депозит», який передбачає можливість використання кредитними установами залучених грошових коштів. Згідно з цим поглядом депозит – це «грошові кошти, які внесені у банк клієнтами, зберігаються на їхніх рахунках і використовуються згідно з укладеною угодою та банківським законодавством» [11, с. 101]. Як бачимо, у цьому визначенні депозиту акцент робиться не тільки на залученні грошових коштів, а й на можливості їх використання. Водночас автор даного визначення далі у роботі використовує дефініцію «вклад», визначення якої суперечить за окремими положеннями сутності дефініції «депозит»: «вклад – це грошові кошти у готівковій або безготівковій формі, в національній або іноземній валюті, що передані банку їхніми власниками або третьою особою за дорученням та за рахунок власника для зберігання на певних умовах» [11, с. 104].

У нормативно-правових актах України, як і в економічній літературі, також відсутнє загальноприйнятне визначення сутності дефініції «депозит». В таблиці систематизовано зміст дефініції вклад (депозит), який міститься в окремих нормативно-правових актах України, що регламентують надання фінансовими посередниками депозитних послуг.

Підсумовуючи огляд різних точок зору на визначення дефініції «депозит», зроблений у таблиці, можна зробити висновок про те, що в нормативно-правових актах України простежуються як спільні, так і відмінні ознаки характеристики сутності дефініції «депозит». Спільним у цих визначеннях, зокрема, є те, що депозит пов'язується з грошовими коштами в готівковій або безготівковій формі, у національній або іноземній валюті, які розміщені клієнтами в банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку та підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства та умов договору. Розходження в трактуваннях полягають, зокрема, в предметі угоди, коли на депозит можуть залучатися не лише грошові кошти, а й банківські метали. Якщо у визначенні вкладу, наведеному у Законі України «Про банки і банківську діяльність», під терміном «клієнти» розуміється будь-яка фізична чи юридична особа, що користується послугами банку, то в Законі України «Про систему гаранту-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Визначення дефініції «депозит (вклад)» у нормативно-правових актах України

№ п/п	Законодавчий акт	Зміст дефініції
1	2	3
1.	Цивільний кодекс України [12]	За договором банківського вкладу (депозиту) одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти не неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором.
2.	Господарський кодекс України [13]	Депозити утворюються за рахунок коштів у готівковій або безготівковій формі, у гривнях або в іноземній валюті, що розміщені юридичними особами чи громадянами (клієнтами) на їх рахунках у банку на договірних засадах на певний строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства та умов договору.
3.	Про банки і банківську діяльність [14]	Вклад (депозит) – це кошти в готівковій або у безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору.
4.	Про систему гарантування вкладів фізичних осіб [15]	Вклад – кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті, які залучені банком від вкладника (або які надійшли для вкладника) на умовах договору банківського вкладу (депозиту), банківського рахунку або шляхом видачі іменного депозитного сертифіката, включаючи нараховані відсотки на такі кошти.
5.	Податковий кодекс України [16]	Депозит (вклад) – кошти, які надаються фізичними чи юридичними особами в управління резиденту, визначеному фінансовою організацією згідно із законодавством України, або нерезиденту на строк або на вимогу та під процент на умовах видачі на першу вимогу або повернення зі спливом встановленого договором строку.
6.	Закон України «Про кредитні спілки» [17]	Визначення дефініції депозит (вклад) відсутнє. Існує положення, що кредитна спілка «залучає на договірних умовах внески (вклади) своїх членів на депозитні рахунки....»
7.	Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами: Затв. постановою Правління НБУ №516 від 3.12.2003 [18]	Вклад (депозит) – це грошові кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті або банківські метали, які банк прийняв від вкладника або які надійшли для вкладника на договірних засадах на визначений строк зберігання чи без зазначення такого строку (під процент або дохід в іншій формі) і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору

вання вкладів фізичних осіб» вкладником є фізична особа (в тому числі фізична особа – підприємець).

Наведені та інші існуючі визначення дефініції «депозит» дають підстави для висновків, які складуть основу підходу до розгляду питання сутності депозиту.

1. У більшості з них підкреслюється, що предметом угоди вкладу є грошові кошти, тобто ігнорується можливість внесення на вклад банківських металів.

2. Викликає зауваження положення, що грошові кошти клієнтів можуть залучатися лише банками. Водночас залучення грошових коштів на вклади можуть здійснювати й інші фінансові посередники, які мають відповідну ліцензію, зокрема, кредитні спілки. Тоді мова йде про вклад (депозит), розміщений в іншого фінансового посередника.

3. Не можна погодитися з твердженням, що грошові кошти вносяться до банку чи до іншої фінансово-кредитної установи на зберігання. Поняття «зберігання» передбачає зобов'язання повернути ті самі речі, що були здані на зберігання. Отже, покладення на банк чи іншого фінансового посередника обов'язку повернути ті самі купюри, що були отримані ним від клієнта, суперечить природі грошових знаків. Більше того, у такому разі, зокрема, банк перестав би бути банком і перетворився б на сховище грошей. Наголосимо, що грошові кошти на рахунок вкладника можуть надходити не лише у готівковій, а й у безготівковій формі. Нарешті, зберігання не передбачає внесення зберігачем плати особі, що здала майно на схов; у підприєм-

ницькому зберіганні плата повинна вноситися особою, яка здала майно на зберігання, зберігачеві (вкладник – банку). Отже, характеризує вклад, потрібно виходити з того, що вкладник вимагає повернення суми вкладу, а не самого вкладу.

4. Викликає зауваження положення про те, що кошти надаються в управління банку. Виходячи з того що поняття «управляти» означає спрямовувати діяльність, роботу когонебудь (чого-небудь), можна стверджувати, що вкладник не може втручатися в діяльність банку (крім укладення між клієнтом і банком угоди довірчого управління майном) та визначати напрями використання залучених коштів.

5. Потрібно визначитися з поняттям «вклад» і «депозит». В економічній літературі поняття «банківський депозит» часто використовується в таких випадках: коли вкладником є не фізична, а юридична особа; коли йдеться про грошові кошти, внесені до банку на чітко визначений строк; коли предметом банківських депозитів є не лише грошові кошти, а й цінні папери; як внесок до судових та адміністративних установ для забезпечення позову, явки до суду, а також з метою забезпечення оплати мит та зборів. Отже, поняття дефініції «депозит» більш ширше, ніж дефініції «вклад», оскільки враховує можливість розміщення в кредитних установах не лише грошових коштів, а й інших активів. У цьому зв'язку слід мати на увазі, що згідно з чинним законодавством України дефініції «депозит» і «вклад» є тотожними, тобто банківський депозит може мати форму грошових коштів та банківських металів.

6. Грошові кошти можуть бути внесені чи переведені до банку як безпосередньо вкладником, так і третьою особою, у валюті України або в іноземній валюті. Аналогічно повернення суми вкладу має бути безпосередньо вкладнику або за його розпорядженням третьої особи.

7. Депозитна угода може бути укладена не лише на визначений строк (строковий вклад), а й на умовах отримання суми вкладу за першою вимогою (вклад до запитання) чи інших умовах, які не суперечать чинному законодавству, зокрема за настання (дотримання) визначених обставин (умов).

8. Внесення грошових коштів чи банківських металів не завжди передбачає одержання вкладником процентного доходу. Дохід може бути виплачений вкладникові в іншій (ніж проценти) формі або умови договору вкладу взагалі не передбачають виплату доходу у будь-якій формі.

9. Грошові кошти не завжди розміщуються на іменних рахунках. Чинне законодавство може, зокрема, передбачати видачу депозитних (ощадних) сертифікатів на пред'явника, відкриття анонімних та/або номерних рахунків, а також використання консолідованих рахунків.

10. Не слід пов'язувати сутність депозиту з окремими видами вкладів. Депозитним може бути будь-який відкритий клієнту в депозитній корпорації рахунок, на якому розміщені його грошові кошти чи банківські метали.

11. За своєю економічною сутністю операції залучення грошових коштів на депозитні рахунки у депозитних корпораціях характеризують кредитні відносини між вкладниками та депозитними корпораціями. У такому разі останні є не кредиторами, а позичальниками.

12. Залучення депозитів, зокрема банком, оформляється: договором банківського рахунку; договором банківського вкладу (депозиту) з видачею ощадної книжки або ощадного (депозитного) сертифіката або іншого документа, що відповідає вимогам законодавства та звичаям ділового обороту.

Отже, узагальнення теоретичних поглядів дає змогу констатувати, що використання дефініції «депозит» здійснюється з різних позицій. Враховуючи сформульовані вище висновки щодо підходу до визначення сутності дефініції «депозит»: під депозитом пропонується розуміти грошові кошти в готівковій або безготівковій формі, у національній або іноземній валюті або банківські метали, які розміщені власником або третьою особою за рахунок і за дорученням власника на рахунках у кредитній установі на договірних засадах на визначений строк або без зазначення такого строку (як правило під процент або дохід в іншій формі) і підлягають виплаті вкладникові (або за його дорученням іншій особі).

Висновки з проведеного дослідження

У статті проведено узагальнений аналіз основних поглядів на економічну сутність дефініції «депозит». У цьому сенсі звернено увагу на те, що незважаючи на існуючі напрацювання низки науковців, недостатньо розглянуто окремі характерні ознаки, котрі характеризують сутність дефініції «депозит».

На підставі проведеного дослідження визначено авторське трактування сутності дефініції «депозит», а також зазначається доцільність подальшого дослідження її сутності.

Список використаних джерел

1. Лютий І.О. Банківський маркетинг: Підручник / І.О. Лютий, О.О. Солодка. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 776 с.
2. Банківські операції: Підручник / А.М. Мороз, М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. А.М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2008. – 608 с.
3. Банківські операції: Навч. посібник / М.І. Крупка, Є.М. Андрущак, Н.Г. Пайтра; За ред. М.І. Крупки. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. – 248 с.
4. Финансово-кредитный словарь: В 3 т. / Гл. ред. В.Ф. Гарбузов. Т. 1. – М.: Финансы и статистика, 1984. – 511 с.
5. Экономическая энциклопедия / Гл. ред. А.И. Абалкин. – М.: Экономика, 1999. – 1055 с.
6. Аналіз банківської діяльності: Підручник / А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій-Вергуненко та ін.; За ред. А.М. Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2010. – 599 с.
7. Роде Э. Банки, биржи, валюты современного капитализма: Пер. с нем. – М.: Финансы и статистика, 1986. – 341 с.
8. Облік та аудит у комерційних банках: Підручник / За ред. А.М. Герасимовича. – Львів: Фенікс, 1999. – 512 с.
9. Економічний енциклопедичний словник: В 2 т. / За ред. С.В. Мочерного. – Т. 1. – Львів: Світ, 2005. – 616 с.
10. Фінансова енциклопедія / О.П. Орлюк, Л.К. Воронова, І.Б. Заверуха та ін.; За ред. О.П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 472 с.
11. Банківські операції: підручник / О.В. Дзюблюк, Я.І. Чайковський, Н.Д. Галапу та ін.; За ред. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль: Видво ТНЕУ «економічна думка», 2009. – 696 с.
12. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 №435-IV. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
13. Господарський кодекс України від 16.01.2003 №436-IV. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436>.
14. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 №2121-III. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
15. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23.02.2012 №4452-VI. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4452>.
16. Податковий кодекс України від 02.12.2010 №2755-VI. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
17. Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 №2908-III [Електрон. ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2908>.
18. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами: Затв. постановою Правління НБУ від 3.12.2003 №516. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/516>.